

ТЕМА

Справжній Самійло Величко

У День українського козацтва, в Національному заповіднику «Гетьманська столиця» відбулася презентація повного академічного видання «Літопису» Самійла Величка (350-річчя від народження якого відзначається згідно з Постановою Верховної Ради України від 3 грудня 2019 року).

Літопис — унікальна пам'ятка козацької історичної думки та барокового письменства першої половини XVIII століття, повідомляє Інститут історії України НАНУ. Зрозуміло, чому презентація відбувається саме в Батурині: автор вісімнадцять років свого життя служив канцеляристом в уряді гетьмана Івана Мазепи. Саме в Батурині зародилася і реалізовувалася ідея формування потужного корпусу документів, що лів в основу праці.

Оригінал «Літопису» зберігається в Національній бібліотеці Санкт-Петербурга. Жодного разу він не був всебічно досліджений і виданий повністю! «Дуже мало українських істориків мали до нього доступ», — каже вчений секретар заповідника «Гетьманська Столиця» Наталія Саєнко. — Було кілька спроб його видати, але через цензурні міркування не всі документи були досліджені.

У 2012—2019 роках група науковців Інституту історії України НАН України та Центру із вивчення історії України Санкт-Петербурзького державного університету, під керівництвом Геннадія Боряка (доктора історичних наук, заступника директора Інституту історії України НАН України з наукової роботи) та Тетяни Таїрової-Яковлевої (доктора історичних наук, директорки Центру з вивчення історії України Інституту історії СПбДУ) реалізували унікальний проєкт — підготували повне академічне видання Літопису Самійла Величка. Видання вміщує повний текст праці Величка, біографію автора пам'ятки, аналіз оригіналу рукопису та його київської копії кінця XVIII століття, історію створення та зберігання рукопису, інше.

Видання «Літопису» побачило світ у видавництві «Кліо», директорці якого Вірі Соловйовій, разом з партнерами, вдалося об'єднати науковців, видавців та українських меценатів для реалізації проєкту видання.

Завдяки колосальним зусиллям науковців, видавців, меценатів, які здійснили роботу державної ваги, масштабна праця Величка стане можливою для вивчення в Україні.

СЬОГОДНІ В НОМЕРІ:

3 стор. Екологічна
Конституція Землі —
український вимір

4 стор. Він був лицарем
української мови

Вибір зроблено! Попереду амбітні цілі

— посилення ролі Академії в житті суспільства та держави.

Академік Анатолій ЗАГОРОДНІЙ — президент Національної академії наук України!

Перші вітання

Загальні збори НАН України обрали президентом Національної академії наук академіка Анатолія Глібовича Загороднього — віцепрезидента Академії, директора Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України.

Біографічна довідка, надана з цього приводу, нагадує: Анатолій Глібович — уродженець Полтавської області. Закінчив радіофізичний факультет Харківського державного університету — нині Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Його «другим університетом», в якому він виріс до академіка, відомого вченого, став Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України. Щаблі його адміністративного зростання: у 80-х роках — учений секретар, потім — заступник директора з наукової роботи, завідувач відділу теорії та моделювання плазмових процесів, а з 2003 року — директор. На той час Анатолій Загородній уже був обраний членом-кореспондентом НАН України за спеціальністю «Теоретична фізика, фізика плазми». За плечима — кандидатська та докторська дисертації на теми, пов'язані з фізикою плазми.

2006 року Загороднього обирають академіком НАН України за спеціальністю «Теоретична фізика, фізика плазмових процесів».

2009—2011 роки він — головний учений секретар НАН України. З 2011 — віцепрезидент Академії.

Наукові праці Анатолія Глібовича присвячені проблемам теоретичної та математичної фізики, теорії плазми, статистичної фізики. Він розробив статистичну теорію просторово обмежених плазмонікулярних систем і послідовну кінетичну теорію запарованої плазми, сформулював строги мікроскопічні рівняння й ланцюжок рівнянь Боголюбова для такої плазми, розвинув теорію гальмівного випромінювання у плазмонікулярних системах.

Водночас ми знаємо Анатолія Загороднього як одного з керівників Академії, котрий відповідав за міжнародний напрям і чимало зробив для входження України в Європейський дослідницький простір та долучення до Відкритої хмари європейської науки, про що було інтерв'ю А.Г. Загороднього нашої газеті (№ 25—26 н.р.). У сфері його відповідальності перебувала участь академічних інститутів у програмі «Горизонт 2020» та нова програма «Горизонт Європа». Він брав активну участь у створенні законодавчої бази розвитку української науки — її статусу, зафіксованого в законі «Про наукову і науково-технічну діяльність». До опрацювання цього закону нинішній президент НАНУ доклав чимало зусиль як офіційний представник Президії НАН в урядовій та комітетській робочій групі.

Закінчення на 2 стор. ►

ОФІЦІЙНО

Забезпечити якісне дистанційне навчання

На позачерговому засіданні Кабінету Міністрів України прийнято рішення щодо спрямування коштів із Державного бюджету 2020 року на забезпечення якісного дистанційного навчання для закладів загальної середньої освіти. Така необхідність виникла у зв'язку з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19 та переходом значної частини закладів освіти на навчання в дистанційній формі.

Про це йдеться у проєкті змін до Порядку використання коштів, передбачених у бюд-

жеті для реалізації загальнодержавних заходів у сфері освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2020 р. № 131.

«Метою ухвалення документа є забезпечення якісного освітнього процесу в дистанційній формі під час карантину. Робота включатиме підготовку, проведення експертизи, придбання, супроводження та розміщення в інформаційно-телекомунікаційних системах дистанційних курсів не лише з математики, а й з інших предметів для здобувачів повної загальної середньої

освіти та педагогічних працівників», — повідомив т.в.о. міністра освіти і науки Сергій Шкарлет.

Згідно з документом фінансування буде здійснюватися в межах видатків, передбачених Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» за бюджетною програмою КПКВК 2201260 «Загальнодержавні заходи у сфері освіти».

При цьому в проєкті постанови КМУ вказано, що розпорядник бюджетних коштів може здійснювати попередню оплату в розмірі 25 відсотків вартості товарів, робіт і послуг. Реалізація заходів не потребує додаткового фінансування з державного бюджету.

Вибір зроблено! Попереду амбітні цілі

— посилення ролі Академії в житті суспільства та держави

▼ Закінчення. Початок на 1 стор.

Одне слово, найважливіші в житті Академії й української науки питання, зокрема, що стосуються організаційних засад самоврядної організації, міжнародної діяльності академічних інститутів, розвитку новітніх технологій, інновацій, забезпечення перспектив для науки в майбутньому — йдеться про молоде поповнення Академії та роботу з науковою молоддю, — все це так чи інакше торкалося сфери професійних інтересів віцепрезидента НАНУ Анатолія Загороднього. До того ж Борис Євгенович Патон за життя саме його назвав своїм наступником. Сукупність усіх цих чинників ще до обговорення кандидатур і голосування саме Анатолію Глібовичу Загородньому давала пріоритет порівняно з іншими кандидатами.

На посаду президента НАН України академіка Загороднього висунули на зборах тринадцять інститутів Академії, своїм кандидатом його назвали шестеро академіків НАН України та два члени-кореспонденти.

Особливості моменту

Водночас й інші кандидати на пост очільника Національної академії наук були гідні високої посади. На крісло «наукового президента» претендували також академіки — Владислав Гончарук, Богдан Данилишин, Сергій Комісаренко та Володимир Семиноженко. Щоправда, до моменту голосування у бюлетенях залишилося тільки 4 прізвища, оскільки академік Богдан Данилишин зняв свою кандидатуру.

Нинішні вибори були особливими ще й через пандемію коронавірусу. У зв'язку з необхідністю дотримуватися протиепідемічних заходів та уникнути скупчення людей в одному закритому просторі, виборча сесія «розсосередилася» і відбувалася одразу на 15 виборчих дільницях. З допомогою сучасних технологій вона проходила в режимі відеоконференції. Подекуди зв'язок не був бездоганним, але фахівці його постійно відстежували й налагоджували. Тож кандидати мали змогу виступити зі своїми програмами, а всі інші могли задавати їм запитання, слухати відповіді і висловлювати свою точку зору стосовно і кандидатів, і загалом проблем розвитку академічної і загалом науки в Україні.

Вів засідання виборчої сесії в.о. президента НАН України академік Володимир Горбулін.

Зрозуміло, що газета не може встигнути за інформаційними агентствами, телеканалами, тим більше — за соціальними мережами, які розповсюджують інформацію швидше, ніж вітер. Однак у друкованого видання є свої переваги — є можливість «відмотати» стрічку події назад, зосередити увагу на основних моментах, зазначених у промовах та під час обговорення, адже саме із суті цього колективного дійства викристалізовується спільний погляд на формування майбутньої програми дій Академії.

Отже, наголоси, які робили у своїх доповідях кандидати.

Черга за бюлетенями

Наголос на захисті водних джерел

Академік Гончарук у своєму виступі, зокрема, звертав особливу увагу на проблеми охорони природи, стан наших річок, і головним чином — нашої найголовнішої водної артерії — Дніпра, стану його гребель. «Все, про що ми говоримо, не має сенсу, якщо ми не розв'яжемо ці корінні проблеми», — заявив він.

Академік Владислав Гончарук й раніше заявляв, що однією з важливих причин, які спонукали його подати свою кандидатуру на вибори президента НАН України, — це можливість привернути увагу наукової спільноти та керівництва країни до необхідності захисту водних джерел. З такої високої трибуни набагато більше можливості бути почутим.

Науково-технічна рада — місток між владою і наукою

Про складові підвищення місця і ролі Академії в житті суспільства через зростання результативності наукових досліджень говорив кандидат у президенти НАН України Анатолій Загородній. Він підкреслював важливість продовження лінії на розвиток і поглиблення фундаментальних досліджень, особливо у тих сферах, де українська наука має сильні позиції у світовій науці. «Не буде фундаментальної науки, — сказав він, — то не буде ні прикладних розробок, ані передових технологій, ані доброї освіти». Україна має видатні досягнення в науці там, де є потужні наукові школи та кадровий потенціал. Тож їх треба розвивати. Адже наукові школи це не тільки надбання науки, а й національне надбання. А результати вітчизняних досліджень мають бути співвідносними зі світового рівня дослідженнями.

Щодо гуманітарних та прикладних досліджень в соціогуманітарній сфері, кандидат зазначив, що настав час започаткувати Національну програму гуманітарного розвитку суспільства. Ключову роль в її реалізації мають відіграти вчені Академії.

Зупинив свою увагу промовець і на розширенні свободи наукової творчості. Необхідно зменшити бюрократичний тиск на науку, заявив він, а також передати частину повноважень від президії на рівень секцій. Невідкладно реагувати на проблеми й виклики, які постають перед державою, розробляти й активно впроваджувати наукові рекомендації для їх подо-

лання, поліпшувати комунікацію з вищими органами державної влади, особливо у сфері державної науково-технічної політики, внести зміни до законодавства, ініціювати створення належного інноваційного клімату в державі, розв'язувати соціальні проблеми співробітників Академії та відстоювати в органах державної влади «поетапне досягнення законодавчих норм фінансування науки».

Однією із заповідей позитивних змін у самій Академії та у ставленні суспільства та влади до науково-технічних розробок Академії, участі її у формуванні соціально-економічної політики держави має стати Науково-технічна рада при президії НАН України, вважає Анатолій Загородній. Необхідно залучити до її складу представників профільних міністерств, науково-технічного комплексу, наукоємного бізнесу. Подбати і про розширення власної інноваційної інфраструктури в системі Академії для комерціалізації та впровадження наукових розробок, забезпечити розвиток малих компаній, стартапів, підтримувати їх та допомагати.

Для цього — необхідно кардинально змінити ставлення до залучення та підтримки молоді в науці: надавати більше можливостей для самореалізації молодих учених. Створити, кадровий резерв для їх перспективного розвитку, надавати службове житло та пільгові кредити. Окремий комплекс питань — про інвентаризацію матеріальних активів і комплексне розв'язання проблем в інтересах науковців та наукових колективів.

У команді мають бути люди, які думають по-різному

Відновити престиж і визнання НАН України — таке завдання поставив перед собою і кандидат у президенти Академії академік Сергій Комісаренко. Особливої уваги, зазначив він, потребують нині науки про життя, а також інформаційні технології. На думку Сергія Комісаренка, в керівництві Академією необхідно створити не команду однодумців, а зібрати людей, «які думають по-різному», мають різний досвід і погляди, і це допоможе створити такий орган управління Академією, який би прислухався до думок членів президії, як органу керівництва Академією. Адже згідно зі статутом Академії, нагадав Сергій Комісаренко, керівним органом

її є президія, а не бюро президії.

Торкнувшись питання залучення молоді до науки, кандидат зазначив, що на прикладі свого інституту він може ствердити, що в науці бракує нині не стільки молодих учених — вони все-таки приходять в інститути, скільки фахівців середнього покоління, які в минулі десятиліття з різних причин покинули науку. І для того, щоб такого більше не ставалося, неодмінно слід зобов'язати органи влади дотримуватися законодавства, яке чітко регламентує фінансування науки і зарплати наукових працівників.

Водночас можна і треба говорити про додаткові джерела фінансування. Значну частину коштів наукові установи могли б заробляти самі, якби мали змогу одержувати справедливу винагороду за свою роботу. Інститут біохімії імені О.В. Палладіна, за словами Комісаренка, уже сьогодні забезпечує третину свого фінансування. А міг би забезпечувати і повністю, якби вчені одержували зароблені гроші — за експертизи виконаних робіт, за впровадження унікальних розробок ліків, нових діагностиків... Це Інститут біохімії. Якщо ж узяти Інститут електровзв'язування ім. Є.О. Патона, то їхніх коштів вистачило б на всю Академію, а не тільки на їхній інститут.

Ще одним джерелом фінансування може стати участь і використання інвестиційних фондів, якими активно користуються провідні університети світу, той же Гарвард, Кембридж тощо.

Використовуючи усі ці джерела, Академія могла б збільшити фінансування науки щонайменше в 3-4 рази, і це реально. Але для цього має бути інтерес держави, адже зробити це можна за правильною інвестиційної політики, яка практично відсутня в нашій країні, зазначив кандидат у президенти НАНУ.

Працювати на випередження

Академія має стати лідером науково-технічного розвитку України, її роль повинна в суспільному й економічному житті України. Така думка, за словами Володимира Семиноженка, об'єднувала всі дискусії і всі зустрічі в трудових колективах, які відбувалися під час підготовки до виборної сесії. Дуже важливо, за якими принципами відбувається організація процесу, зазначив він. Володимир Семиноженко назвав успішні приклади участі інститутів Північно-східного центру у світових розробках. Зокрема, без участі харківських науковців не відбувається жодний експеримент ЦЕРН, а завдяки сцинтиляційним кристалом харків'ян відкрито бозон Хіггса. Володимир Семиноженко навів приклади успішного створення та використання інноваційних фондів, без яких «було б неможливо розвиватися».

У Національній академії наук «дуже багато родзинок і перлин, на яких є змога концентрувати можливості, які можуть стати точками зростання», — але поки що вони не використовуються, каже кандидат у президенти НАНУ. Реформи, які необхідно проводити, повинні стосуватися насамперед створення інститу-

ційного поля, а це нові закони про науку, про інтелектуальну власність, новий Кодекс законів про працю (в якому мають бути закладені всі складні питання щодо оплати праці), закон про інноваційні парки. «Усі ці закони напрацьовані нашою командою, — каже кандидат. Він переконаний, що країна має будувати амбіційні плани, адже «коли нема амбіцій, тоді взагалі в державі ні наука, ні культура не потрібні».

В організаційному плані необхідно підняти роль президії, як колективного органу. Стиль нашої роботи має бути динамічним, сучасним, не чекати реакції від органів влади, а навпаки, працювати на випередження, тому й має бути постійний представник Академії в уряді. Це нові можливості, нові ідеї, і звичайно, це створює підстави і для нової тарифної сітки, й оновлення нашої бази устаткування. Нинішні збори — не є просто вибори президента Академії, який разом з апаратом усе вирішує, а це надання повноважень згуртованій єдиній команді, куди вибрані ті, кому наша спільнота довіряє.

Вибір колективний, відповідальність — персональна

...Усім претендентам на пост очільника Академії було задано запитання. У своїх виступах учасники зібрання оцінювали програми кандидатів, їхні пропозиції щодо перетворення НАН України на впливовий центр науково-технічної, економічної, соціальної та культурної політики в державі. Особливо запам'яталися виступи двох шановних ветеранів — академіка Ігоря Рафайловича Юхновського та члена-кореспондента НАН України й академіка НАМН Ісаака Михайловича Трахтенберга, в яких звучала не просто підтримка кандидатів, а й турбота про розвиток Академії, збереження і примноження традицій, згуртовану спільну працю.

Результат голосування і його конкретні підсумки відомі. Однак, зафіксуємо ще раз, так би мовити для історії: за підсумками таємного голосування Владислав Гончарук набрав 3 голоси (0,5% голосів виборців), за Анатолієм Загороднього проголосували 426 виборців (67,2%), за Сергієм Комісаренкою — 68 (10,7%), за Володимиром Семиноженкою — 130 виборців (20,5%).

Виборча сесія тривала три дні. В останній день на Загальних зборах НАН України було обрано першого віцепрезидента, віцепрезидентів та членів президії Академії, затверджено академіків-секретарів відділень, обраних напередодні загальними зборами відділень.

За результатами таємного голосування першим віцепрезидентом НАН України став академік НАН України Володимир Горбулін. Віцепрезидентами обрано академіків Вячеслава Богданова, Вячеслава Кошечка, Сергія Пирожкова та члена-кореспондента НАН України Олега Рафальського.

Щодо всіх інших призначень відсилаємо читачів до сайту НАН України <http://www.nas.gov.ua>

**Важливі події відстежувала
Лариса ОСТРОЛУЦЬКА**

НОВИНИ

Для майбутніх абітурієнтів: «вузлики» на пам'ять

Міністерство освіти і науки України затвердило Умови прийому на наступний рік, про що детальніше можна ознайомитися на сайті МОН.

Основний етап вступної кампанії у 2021 році відбудеться в липні.

Як і минулими роками, наступного навчального року вступникам на лікарські спеціальності («Стоматологія», «Медицина», «Педіатрія») для того, щоб взяти участь у конкурсному відборі, потрібно буде мати щонайменше 150 балів із другого та третього конкурсних предметів. Однак ця вимога не буде поширюватися на тих, чий конкурсний бал буде вище, ніж 175. Обов'язковими предметами ЗНО для вступу на ці спеціальності буде українська мова та математика, а третім предметом вступник зможе обирати біологію, хімію або фізику.

Для вступників на спеціальності гуманітарного та соціального спрямування обов'язковим залишиться ЗНО з української мови та літератури, вступники ж на інші спеціальності зможуть скористатися правом проходити тестування лише з української мови.

Факівці Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО) запевняють, що тест з української мови міститиме й компетентнісні завдання, які передбачають знання літератури. Сертифікати ЗНО з української мови та літератури 2018—2020 років також можна буде використовувати для вступу на всі спеціальності.

Водночас наступного року для більшості спеціальностей розширюється перелік предметів зовнішнього незалежного опитування, які можуть використовуватись як третій конкурсний предмет.

Встановлено обмеження на кількість заяв, які вступник зможе подати на небюджетні конкурсні пропозиції (контракт): їх має бути не більше, ніж 30. Крім того, для уникнення непорозумінь із наданням рекомендацій на контракт, заяви тих вступників, яких зарахували на бюджет, будуть автоматично виключені на всі інші конкурсні пропозиції за винятком випадків, коли вступник сам виявить бажання їх залишити (якщо планує навчатися більш ніж за однією освітньою програмою, більш ніж в одному закладі освіти тощо).

Що зміниться для вступників на магістратуру? Єдиний вступний іспит з іноземної мови (ЄВІ) до магістратури буде обов'язковим для всіх спеціальностей. Для надання більшої ваги фаховому вступному випробуванню запроваджено «вагові коефіцієнти» — тепер заклад зможе збільшити вагу бала за фахове випробування, залишивши на іспит з іноземної мови щонайменше 25%.

До 31 грудня 2020 року всі заклади вищої освіти мають затвердити та оприлюднити свої правила прийому, які мають відповідати Умовам прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2021 році.

Робот виміряє температуру

Команда розробників та їхнє дітище

На кафедрі комп'ютерних наук Вінницького національного технічного університету розроблено «пілотну версію» портативного робота для безконтактного вимірювання температури тіла людини.

Робот розробили минулого року для участі у всеукраїнському хакатоні IT-SCOUTS із робототехніки Smart City. Тоді команда кафедри комп'ютерних наук — студенти Володимир Шепель, Роман Гульчак і Андрій Капацин, здобула четверте місце серед 19 студентських команд з усієї України.

Цьогоріч до робота додали модуль для безконтактного вимірювання температури тіла людини і написали програму обробки вимірянних значень. Також до нього додали LCD-дисплей для виведення інформації про поточну

температуру із одночасною рекомендацією подальших дій.

Зараз робот у реальному часі проводить безконтактне вимірювання температури тіла людини, найбільш інформативно виходить із чола, зап'ястя або ж шиї.

«Сучасний світ динамічно змінюється. І ми просто не можемо бути осторонь. Особливо, коли нам є що запропонувати. Отже, ми приймаємо виклик — починаємо адаптувати наші розробки до вимог часу і застосовувати креативний підхід у нових розробках задля нехай іноді і незначного, проте покращення суворих карантинних реалій. Саме тому модернізували одного із наших роботів для умов карантину», — зазначив завідувач кафедри, доктор технічних наук, професор Андрій Яровий.

АКТУАЛЬНО

Екологічна Конституція Землі — український вимір

Рациональне використання природних ресурсів, відновлення екосистем, забезпечення сталого розвитку держав — головні завдання для міжнародного співтовариства, аби зберегти довкілля для теперішніх і майбутніх поколінь. Про необхідність досягти балансу між експлуатацією та збереженням природних ресурсів свідчить ухвалення 2015 року на Саміті ООН підсумкового документу — «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», що визначив 17 цілей сталого розвитку держав. Комплекс заходів природоохоронного характеру разом із заходами, спрямованими на подолання економічних і соціальних труднощів, мають сприяти сталому розвитку.

18 липня нинішнього року Генсек ООН Антоніу Гутереш у Міжнародний день Нельсона Манделі, запропонував державам ухвалити новий універсальний міжнародний договір, який би забезпечив більш широкий і справедливий розподіл влади, багатства та можливостей та охоплював широке коло питань, включаючи сталый розвиток та охорону навколишнього середовища.

Саме таким міжнародним договором має стати Екологічна Конституція Землі.

Доречно нагадати, що у 90-х рр. XX ст. саме українські учені висунули ідею щодо розробки та прийняття Екологічної Конституції Землі. Наша делегація (Ф. Бурчак, М. Костицький, С. Кравченко, Ю. Туниця, Ю. Шемшученко) офіційно представила її на Міжнародній науковій конференції з проблем федералізму в Університеті Хофстра в Нью-Йорку. Тоді ж її учасники ухвалили резолюцію «Про створення нових організаційних структур міжнародного екологічного співробітництва» й передали її до ООН. За майже тридцять років незалежності України питання про доцільність ухвалення такого міжнародно-правового акту в сфері охорони навколишнього середовища не раз порушувалося українськими офіційними особами на міжнародному рівні. Про необхідність розробки глобального природоохоронного міжнародного договору з трибуни Генеральної Асамблеї ООН заявляли Президенти України Леонід Кучма та Віктор Ющенко. У 2017 році перший космонавт України Леонід Каденюк вирішив зібрати підписи астронавтів з усього світу під зверненням до ООН на підтримку Екологічної Конституції Землі.

Дослідження концептуальних основ ЕКЗ проводили такі авторитетні вчені, як В. Василенко, М. Голубець, Е. Семенюк, М. Костицький, Ю. Туниця, Ю. Шемшученко та ін. Серед зарубіжних дослідників значний внесок у формування її методологічних засад зробили П. Баррезі, Г. В. Хорік, Д. Беккер, Р. Фолк, Д. Фарлей та ін. Загалом, в Україні було проведено три міжнародні наукові конференції з її розробки (2002 р., 2006 р., 2009 р.).

Постає питання щодо правової природи, структури та змісту такої Конституції. Адже цей документ є універсальним, у ньому мають брати участь більшість держав світу, а в ідеалі — усі без

винятку. Він повинен стати основним кодифікованим актом у сфері міжнародного права навколишнього середовища, що покликаний врегулювати спірні природоохоронні відносини держав і закріпити принципи їх співробітництва. Майбутній договір має систематизувати принципи права, що знайшли своє відображення в різних актах міжнародного «м'якого права» (Стокгольмській декларації з проблем оточуючого людини середовища 1972 року, Всесвітній хартії природи 1982 року, Декларації Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку 1992 року та ін.). Стрижневими повинні бути принципи сталого розвитку, екосистемний принцип і принцип екологічної безпеки.

За своєю структурою Екологічна Конституція Землі має включати розділ, в якому визначено основні принципи співпраці держав у природоохоронній сфері, закріплено права й обов'язки громадян щодо раціонального використання, відновлення і збереження природних ресурсів. Окремі розділи мають бути присвячені правовій регламентації відносин держав з різних напрямків співробітництва (використання та охорона водних ресурсів, охорона атмосферного повітря, збереження та охорона біорізноманіття і т.д.). При розробці ЕКЗ в один із розділів доцільно включити главу, норми якої будуть регулювати міждержавні відносини у сфері «зеленої енергетики». Окремий розділ має містити норми, що посилять міжнародно-правову відповідальність держав за дії, що наносять шкоду навколишньому середовищу. Це питання є дискусійним і недостатньо врегульованим на міжнародному рівні. Ще один із розділів має бути присвячений правовому регулюванню наукового співробітництва держав у сфері охорони навколишнього середовища.

Екологічна Конституція Землі повинна визначити механізми контролю за дотриманням її положень. Науковці пропонують або створити доволі розгалужену систему органів контролю в рамках ООН, яка буде включати Радку Екологічної Безпеки, Міжнародну Екологічну Організацію, Міжнародний Екологічний Суд, Міжнародну Екологічну Поліцію та Міжнародний Екологічний Банк, або ж реформувати існуючі органи ООН таким чином, щоб наділили їх новими функціями. Реорганізація системи органів ООН у будь-якому випадку є надзвичайно складним завданням, яке вимагає не тільки часу, ресурсів, але й достатності держав щодо кардинального перетворення деяких інституцій або створення нових. Чи зможуть існуючі органи повноцінно функціонувати після розширення своїх повноважень? Чи буде ефективною діяльність новостворених органів під егідою ООН? Адже ООН є міжнародною організацією з підтримки міжнародного миру та безпеки, до компетенції окремих органів якої належать і питання охорони навколишнього середовища, але не міжнародною організацією виключно приро-

доохоронного спрямування. До того ж, комплексне перетворення системи органів ООН потребує перегляду її статуту. Тому, незважаючи на перешкоди, з якими держави можуть зіткнутися при реформуванні ООН, в Екологічній Конституції Землі доцільніше передбачити створення нових структур під егідою ООН, а саме: Міжнародної організації зі сталого розвитку та екологічної безпеки, Ради з питань охорони довкілля та Міжнародного Екологічного Суду. Рада з питань охорони довкілля як допоміжний орган Генеральної Асамблеї буде головною інституцією для координації природоохоронної діяльності в рамках ООН та здійснення безпосереднього контролю за дотриманням положень ЕКЗ. Натомість, Міжнародна організація зі сталого розвитку та екологічної безпеки, маючи статус спеціалізованої установи ООН, сприятиме співпраці держав у сфері забезпечення сталого розвитку та екологічної безпеки. А Міжнародний Екологічний Суд розглядатиме міжнародні спори щодо порушення положень даного міжнародного договору.

Головне, аби держави об'єднали зусилля та дійшли консенсусу задля реалізації ідеї про Екологічну Конституцію Землі. Чому ж вони ігнорують гостру необхідність у прийнятті такого важливого міжнародного договору? Насамперед, це пов'язано з небажанням вкладати кошти у природоохоронні проекти, які не принесуть прибутку, та відсутністю політичної волі до прийняття доленосних рішень. Не всі держави готові піти на зниження темпів економічного зростання та витрачання фінансових ресурсів заради «абстрактних» ідей порятунку людства. Згадаймо, що найбагатша країна планети США вийшли із Паризької кліматичної угоди, оскільки її президент не визнає проблеми глобального потепління.

Яким чином переконати міжнародне співтовариство у необхідності Екологічної Конституції Землі? Є сподівання на те, що авторитетні вчені зможуть аргументовано довести лідерам країн не ігнорувати екологічні проблеми глобального масштабу, а діяти заради спільного майбутнього.

Скликання спеціальної конференції ООН для розробки і прийняття міжнародного природоохоронного договору, який закріпить новий механізм правового регулювання раціонального використання, відновлення та збереження природних ресурсів і сприятиме забезпеченню сталого розвитку та екологічної безпеки, повинно стати стратегічним завданням для держав. Україна, яка виступила з ініціативою створення Екологічної Конституції, має переконати провідні держави світу діяти разом для збереження нашої планети, а, отже, приймати більш рішучі політичні рішення для втілення її у життя.

Яна ПАВКО,
кандидат юридичних наук,
юрист-міжнародник

НЕЗАБУТНЄ

Він був лицарем української мови

(пам'яті Олександра Пономарева)

Вранці на велике свято Покрови Україну спіткала ще одна болюча втрата: не доживши три дні до свого 85-річчя, пішов визначний учений-мовознавець, доктор філологічних наук, професор, академік АН вищої школи України Олександр Данилович Пономарів.

Ще за життя він став людиною-легендою, хоч його біографія багато в чому була типовою біографією українського інтелігента, якому випало жити в складному, часто трагічному ХХ столітті. Нетипове було хіба що місце народження — майбутній учений народився (як і ще один відомий українець з походження Антон Чехов) у «далеко-східному» українському місті Таганрозі, яке входило колись до Катеринославської губернії, але внаслідок територіальних розмежувань радянського часу опинилося в Росії.

Але потому було все, що належалося молодій людині з яскравим філологічним обдаруванням. Олександр Пономарів у 1961 році закінчив філологічний факультет столичного університету. Відтоді й до 1976 року працював в Інституті мовознавства АН УРСР. У 1976—1979 роках був старшим редактором у видавництві «Техніка» — і це так само типово для років боротьби з «українським буржуазним націоналізмом», коли українські гуманітарії мусили шукати заробітку в далеких від науки сферах (і це ще вважалося добрим варіаном — альтернативою залишалися мордовські й колимські концтабори).

Однак після невеличкого «потепління» політичного клімату після вимушеної відставки лихого пам'яті зловісного секретаря ЦК КПУ В.Маланчука О.Пономарів дістає змогу влаштуватися на викладацькій посаді в рідному університеті. Від 1979 року й до останніх днів життя він послідовно викладав, старший викладач, доцент, професор, завідувач та знову професор кафедри мови та стилістики Інституту журналістики Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Його учнями за цей час стали тисячі українських журналістів.

Олександр Данилович був автором понад 300 наукових, науково-популярних та науково-публіцистичних праць, присвячених історії й культурі української мови, про-

блемам нормативності мови засобів масової комунікації, українсько-грецьким мовно-літературним зв'язкам (інтерес до еліністики — від того ж дитинства над Азовським морем, де українці понад два століття живуть поруч із греками), теорії й практиці перекладу. Учений був автором і редактором численних словників, підручників та навчальних посібників з української мови.

Найважливіші наукові праці Олександра Пономарева, де він був автором чи співавтором — це фундаментальний «Етимологічний словник української мови» в 7-ми томах; книжки «Про лексичні й фразеологічні паралелізм в новогрецькій та українській мовах» (1965); «Коментарі. Словник імен та назв до перекладу «Іліади Гомера» (1973); «Норми літературної мови в засобах масової інформації» (1983); «Словник античної міфології» (1985, 2-ге вид. 1989); «Словник античної мітології» (2006); «Стилістика сучасної української мови» (1992, 2-ге вид. 1993, 3-тє вид. 2000); «Сучасна українська мова» (1997, 2001, 2005); «Фонети́ка та г. Словник і коментар» (1997); «Культура слова. Мовно-стилістичні поради» (1999, 2001); «Лексика грецького походження в українській мові» (2005); «Сучасна українська мова: Підручник» (1997, 2001, 2005); «Новогрецько-український словник» (2005) та ще багато інших.

Олександр Данилович був не лише ученим та викладачем. Він талановито перекладав з грецької та принаймні п'яти слов'янських мов. Багато років був редактором

газети «Київський університет» та «Записок історико-філологічного товариства Андрія Білецького», входив до редколегій багатьох фахових та культурологічних видань.

На жаль, я як фізик не мав щастя слухати лекцій Олександра Даниловича зі стилістики української мови. Але, познайомившись у другій половині 1980-х завдяки блискучому перекладачеві та унікальному ерудитові Григорію Кочуру, ми разом брали участь в роботі Товариства української мови імені Тараса Шевченка (згодом — Всеукраїнське товариство «Промісвіт»), секції перекладачів Спілки письменників, АН вищої школи України.

Принаймні двічі наше спілкування було вельми інтенсивним. Олександр Данилович був (як і я) палким аматором опери і (як і я) вкрай болісно відреагував, коли через байдужість, лінощі та елементарну неосвіченість провідних українських співаків та музикантів опери вже в 1990-ті перестали звучати українською мовою. Ми разом намагалися донести до всіх, від кого це залежало, що україномовна опера (корпус перекладів для якої створювали Микола Вороний, Павло Тичина, Максим Рильський, Борис Тен, Микола Лукаш та інші знакові постаті української літератури) є важливою частиною національної культурної спадщини, а відтак варта безумовної підтримки й збереження. Знаю, що Олександр Данилович врешті-решт перестав навіть спілкуватися з відомим співаком, своїм приятелем з молодих років, який у бутність керівником Київ-

ської опери сприяв зникненню української мови з її сцени (хоч свою славу перед тим здобув, співаючи Онегіна, графа ді Луна та Скарпіа саме українською).

Другим епізодом стала робота в Національній комісії з питань правопису, де я, як тодішній заступник міністра освіти і науки, був співголовою, а професор Олександр Пономарів — найактивнішим прибічником повернення «проскрибованих» у 1930-ті норм «харківського» правопису. Робота нашого складу комісії тривала від 2015 року. Було «пройдено» й узгоджено більшість питань. Але все вперлося в «політично чутливі» моменти: «радість, солі» чи «радісти, соли» в родовому відмінку, «г» чи «ґ» в чужоземних прізвищах та іменах, «аудиторія» чи «авдиторія», «Афіни» чи «Атени», відмінюваність чи невідмінюваність іменників іншомовного походження типу: «метро», «кіно».

На цьому ж місці, як відомо, зазнав краху правописний процес початку «нульових». Провідні мовознавці тоді розсварилися, і в хід пішли політичні звинувачення. Долили олії у вогонь і різні просорійські діячі. Відтак мені було зрозуміло, що або ми вийдемо на узгоджений варіант, який підтримають усі (чи майже всі) члени правописної комісії, або рішення з окремих питань, навіть ухвалені ситуативно більшістю в 1—2 голоси, однак не дозволять прийняти остаточний документ на урядовому рівні, і ми далі лишатимемося з «уєресерівським» ще правописом кінця 1980-х.

Цей компроміс упродовж шесті (!) зустрічей, кожна з яких тривала близько двох годин, шукали в моїй присутності професори Олександр Пономарів (який представляв «прихильників змін») та Богдан Ажнюк (який уособлював «здорових консерваторів»). Саме під час цих фантастично цікавих фахових дискусій і народилася та концепція варіативності окремих норм, яка і дозволила в 2019-му нарешті ухвалити нову редакцію Українського правопису спершу на Національній правописній комісії (одноголосно!), потім на спільному засіданні Президії НАН України та колегії МОН, і остаточно — постановою уряду (чого нашим попередникам не вдавалося впродовж понад двадцяти років).

Звісно, компроміс передбачає поступки з обох сторін. Олександр Данилович, зокрема, дуже пере-

живав, що не зумів домогтися повернення до відмінюваності «кіна» й «метра». Але він безумовно вважав нову редакцію правопису своїм вистражданим дітищем, і завжди давав рішучу й аргументовану відповідь тим, хто піддавав новий правопис критиці (незвідка — просто через небажання уважно читатися в його текст).

Останнім часом сили професора Пономарева підупадали. Але навіть після перелому хребця він знайшов сили підвестися і вже почав самостійно пересуватися по хаті. Вже на початку жовтня він захоплено оповідав мені телефоном про перший великий академічний італійсько-український словник, створений його дочкою Оленою Пономаревою і виданий престижним міланським видавництвом Hoepli. Цей словник на 35.000 слів, 52.000 значень, 45.000 зворотів і прикладів став першим у світі лексикографічним проєктом такого обсягу, підготовленим уже у відповідності до вимог нового українського правопису.

Олександр Данилович ще був сповнений планів. За тиждень до смерті він встиг подякувати мені е-мейлом за надіслану книжку з історії українського перекладу і обіцяв поділитися враженнями. На жаль, уже не судилося...

Але його лицарське служіння українській мові триватиме в його справах. Його наукові праці ще довго лишатимуться еталонними. Його публіцистичні виступи ще довго не втрачатимуть свого значення. Його переклади завжди будуть прикладами мовної елегантності й вишуканості. А чинний український правопис, який по-праву можемо називати правописом Пономарева-Ажнюка (за аналогією до того, як «харківський» правопис насправді був правописом не наркома Скрипника, а мовознавця Синявського та його колеґ) лишатиметься монументальним пам'ятником, можливо, найяскравішому українському філологові наших днів.

Максим СТРІХА,
доктор фізико-математичних наук, професор, лауреат Премії імені Максима Рильського, член НСПУ та НСЖУ, заслужений журналіст України, Лауреат Всеукраїнських премій ім. Івана Франка (2002) та Бориса Грінченка (2004), у 2007—2010 р. академік-секретар відділення українознавства, член Президії АН ВШ України.

ПОШУКИ, ЗНАХІДКИ, ВІДКРИТТЯ

Наскільки небезпечні давні віруси

Команда дослідників з Університету штату Огайо опублікувала статтю на сайті *bioRxiv*, в якій докладно описано відкриття 28 нових вірусів у зразках найстарішого льодовика на Землі віком від 520 тис. до 15 тис. років.

У вересні 2015 року вчені з Китаю, США, Росії та Італії зібрали зразки керн з крижаного пласта Гюлія в горах Кунлунь

на Тибетському нагір'ї, як повідомило видання *The Paper*. Всередині керн вчені виявили 33 віруси, 28 з яких раніше не зустрічалися.

У статті дослідники попереджають, що зміна клімату може звільнити стародавні віруси.

У 1999 році в Гренландії американські дослідники виявили слід вірусу мозаїки томатів (Tomato

mosaic virus, ToMV) в льодовику віком приблизно 140 тис. років.

У 2004 році група французьких і російських дослідників виявила нові фрагменти ДНК віспи у 300-річній мумії, знайденої у вічній мерзлоті Сибіру.

У 2007 році вчені виявили зразки штаму грипу з тканин тіла жінки, похованої у вічній мерзлоті Аляски. Зразок ідентичний вірусу грипу (іспанки), від якого в 1918 році загинуло

від 20 до 50 млн чоловік.

У березні 2014 року французькі вчені знайшли в зразку вічної мерзлоти Сибіру гігантський вірус завдовжки 1,5 мікрметра, який спав 30 тис. років.

Одні вважають, що ступінь небезпеки патогенів з вічної мерзлоти невідомо. І що при глобальному потеплінні жителям Північної півкулі доведеться зіткнутися з хворобами, які притаманні країнам Південної

півкулі. Це малярія, холера і лихоманка денге, тому що ці патогени активуються при високій температурі.

Інші вважають, що не слід зкривати очі на загрозу вірусів, сплячих в льодах. Можливо, вони лікуються антибіотиками, можливо, і ні. Якщо імунна система людей ще не готова протистояти цим патогенам, виникне небезпека.

Зараз це питання знаходиться на ранніх стадіях досліджень.

Редакційна колегія

ЗАСНОВНИК:
ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» Міністерства освіти і науки України
Індекс газети «Світ» — 40744

світ

Реєстраційне свідоцтво

КВ №23725-13565ПР від 6 лютого 2019 р.

Адреса редакції:

02000, Київ, вул. Антоновича, 180.

E-mail: svit@dknii.gov.ua

www1.nas.gov.ua/svit

Відповідальність за достовірність інформації та реклами несуть автори та рекламодавці

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій

Зам. 20

Газету віддруковано у ПП «Фірма «Гранмна»